

Manden med sværdet

Af arkæolog og museumsinspektør Karin Johannesen

I slutningen af førromersk jernalder – i århundrederne lige inden vor tidsregning begyndte – levede en mand i området, hvor Jetsmark Skole ligger, mellem Pandrup og Kås i det sydvestlige Vendsyssel. Manden var ikke hr. Hvem-som-helst, for han ejede et helt særligt og sjældent sværd og lanse. Våbnene var nye symboler på en elite, som var ledere i de små nordjyske jernaldersamfund.

Godt 2.000 år senere fandt arkæologer fra Nordjyske Museer manden med sværdet begravet ved siden af den bebyggelse, hvor han har haft hjemme.

Gravskikken i førromersk jernalder

Manden med sværdet blev brændt og derefter begravet i en brandgrav, som var den dominerende gravskik i førromersk jernalder, der strækker sig over perioden ca. 500 f.Kr. til 0 f.Kr.

Dengang blev en afdød brændt på et bål sammen med et udvalg af personlige ting såsom klædedragt, smykker og små redskaber som knive og nåle – og i slutningen af perioden også i nogle tilfælde med våben. Der kan også være ting med på bålet og i graven, der stammer fra selve begravelsesritualet, som lerkar og dyrekogler, der kan have været en del af fx måltider. De brændte rester blev til sidst indsamlet fra ligbålet og begravet, men i modsætning til i dag, så finder man oftest ikke spor efter urner.

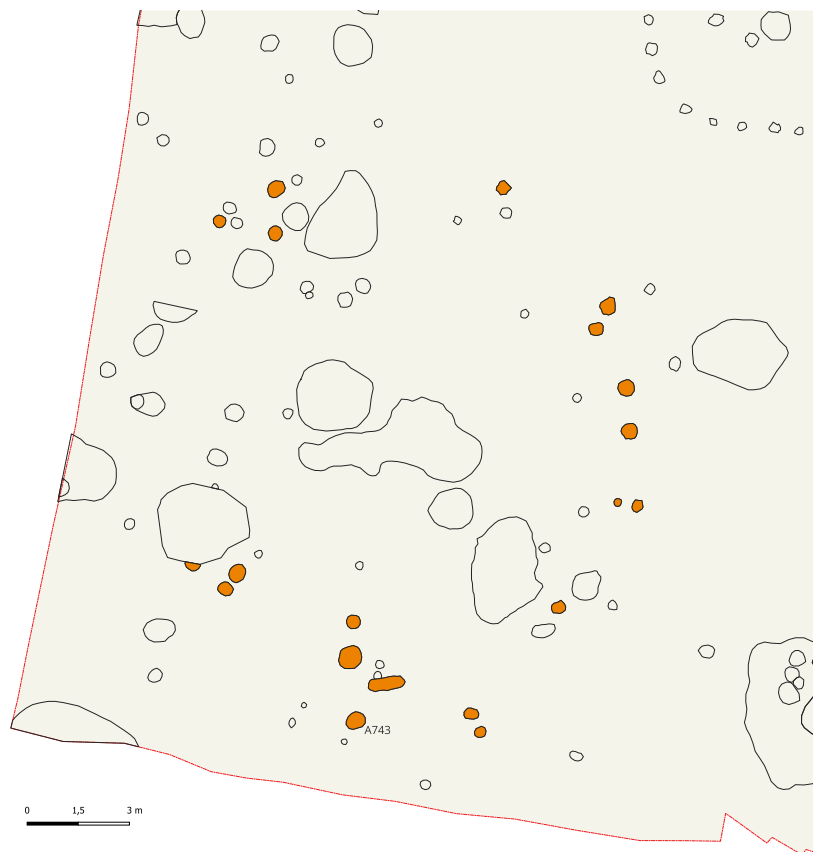

Brandgravene ved Jetsmark Skole

Da arkæologerne i 2020 var på udgravning ved Jetsmark Skole, fandt de en bebyggelse, der strakte sig fra midt i bronzealderen til vikingetiden, dvs. fra ca. 1100 f.Kr. til 1100 e.Kr. I udkanten af bebyggelsen lå også 20 brandgrave fra yngre førromersk jernalder – nærmere bestemt stammer de fra ca. 160 f.Kr. til 0 f.Kr. Brandgravene lå i en cirkel i den vestlige del af bopladsen, og de har formentlig ligget omkring en lille høj, som siden er bortpløjet. Der blev desværre ikke fundet spor efter højen eller eventuelle grave under højen.

Eksempel på en brandpletgrav.

Til venstre ses graven i fladen, hvor den ses som en mørk plet med trækul og hvidbrændte knogler. Til højre er ses graven i profil, hvor fylden i graven er næsten sort med trækul, hvidbrændte knogler og keramikskår.
Foto: Nordjyske Museer.

De fleste af brandgravene ved Jetsmark Skole lå i en cirkel. Graven med La Tène-sværdet er placeret sydligst i cirklen.
Illustration: Nordjyske Museer.

Alle brandgravene indeholdt trækul fra ligbålet og brændte knoglefragmenter fra den døde, og blandt de begravede var både kvinder, mænd og børn. De fleste grave indeholdt keramikskår fra lerkar og små mængder brændte knogler fra dyr. Lerkarrene kan både være givet med de døde til efterlivet, men de kan også sammen med dyreknoerne have indgået i gravritualer forud for selve begravelsen. I syv grave var der også metalgenstande eller -fragmenter, og en af disse grave indeholdt, hvad der viste sig at være et sværd.

Sværdet i graven

Graven med sværdet lå i den sydlige del af cirklen, og den adskilte sig fra de øvrige grave på flere måder. Foruden at det var den, der indeholdt det højeste antal metalgenstande, var det også den, der havde den største mængde knogler. De fleste stammede fra en voksen mand, som har været mellem 18 og 40 år gammel, men der var også enkelte knogler fra et barn mellem nul og seks år. Graven har dog primært tilhørt den voksne mand, hvilket antydes af både mængden af knogler fra ham og tilstedeværelsen af våben. Ud over metalgenstandene var der også keramikskår fra mindst fire lerkar og en lille mængde dyreknoer.

Sværdet i graven er af typen La Tène. Det har to stempelindtryk på klingens, hvilket forekommer sjældent i det danske område. Det

La Tène-sværdet med halvmåneformede stempler, som er placeret øverst på klingens greb. Foto: Nordjyske Museer.

er ca. 60 cm langt, men er bøjet på midten. Trods varmen fra ligbålet er sværdet overraskende velbevaret, så de to stempler, som sidder lige under sværdgrebet, er forholdsvis tydelige. De forestiller to halvmåner, hvor den ene vender op mod grebet og den anden ud mod den ene sværdæg (Se forsidebillede). Foruden sværdet indeholdt denne grav også en lansespids i jern, en jernkniv og en jernnål.

La Tène-kulturen havde sin udbredelse i Centraleuropa fra Seinen i vest til Oder i øst fra ca. 450 f.Kr. til Romerrigetets indtog i det første århundrede f.Kr. Kulturen har fået sit navn efter en lille schweizisk landsby ved søen Neuchâtel. I kanten af denne sø fandt en fisker i midten af 1800-tallet ca. 50 jernsværd inden for et mindre område, og igennem årene er der samlet over 2.500 genstande, som alle stammer fra ofringer i søen. La Tène-kulturens formsprog spredte sig også til Nordeuropa både som importerede genstande og efterligninger.

La Tène-sværd med stempelindtryk havde deres hovedudbredelse i La Tène-kulturens område i Centraleuropa, men de fandt også vej til Sydskandinavien i århundredet inden Kr.f. Der er fundet omkring 100 La Tène-sværd i Danmark, men mange af dem kan godt være lokale efterligninger.

Stempelmærkerne på sværdet fra Jetsmark Skole tyder dog på, at det har været importeret fra La Tène-kulturens kerneområde.

Manden med sværdet

Grave med våben som sværd, lanser og skjold betegnes våbengrave. Traditionen kommer fra kontinentet mod syd og bliver udbredt i Danmark kort før Kristi fødsel.

Våbengravene repræsenterer et nyt symbolsprog, der markerer en ny form for elite igennem symboler på krig. Tidligere har man ikke markeret status i samme omfang i gravene, så fremkomsten af våbengravene viser både et øget behov for at vise status i gravene, og en ny form for status baseret på krig.

Dette skyldes formentlig Romerrigets tilstedeværelse syd for Danmark, som har skabt konflikter i de områder, der blev inddraget i Romerriget og i grænseområderne.

Manden med sværdet var en del af denne nye elite, og han blev ovenikøbet markeret med et importeret sværd, der tyder på, at han har haft kontakter syd for Danmark. Han har boet i et af husene ved Jetsmark Skole. Selve bebyggelsen ved Jetsmark Skole har formentlig kun bestået af en eller to gårde, men der har ligget andre huse ude omkring bebyggelsen, og manden med sværdet har været leder for det lille samfund i og omkring Jetsmark Skole.

Da manden døde, har hans pårørende lagt ham på ligbålet sammen med hans sværd og lanse. Dermed har man markeret hans status som leder i døden. Denne markering har været vigtig både for de pårørende og det omgivende samfund. Det er selvfølgelig en måde, hvorpå man mindes mandens liv, men det symboliserer også magtforholdet i det lille samfund, og det kunne have været med til at fastholde magten inden for den samme familie.

Den nye elite

Bronzealderens bebyggelser bestod primært af enkeltgårde, men i løbet af førromersk jernalder begyndte der at komme små landsbyer. Udover at være en samling af huse, så var landsbyerne også fællesskaber, hvor mennesker skulle være enige på forskellige områder. Det kunne fx være fordeling af jord til marker, og hvor hegnet til naboen skulle placeres. Det betød samtidig også, at man kunne hjælpes om arbejdet og udveksle fx afgrøder, redskaber og arbejdskraft.

Den ændrede bebyggelsesform har formentlig også betydet en ændring i samfundsstrukturen, hvor lokale leder har fået en større betydning. Den nye type lokale ledere har benyttet et eksisterende symbolsprog fra La Tène-kulturen i form af sværd, lanser og skjolde.

Jernalderbebyggelsen ved Jetsmark Skole bestod af en til to gårde, så der har altså ikke været en egentlig landsby på stedet. Manden med sværdet har nok snarere været lokal leder for et mere løst knyttet samfund bestående af gårde i det nære lokalområde. Ikke desto mindre har man på stedet været præget både af den generelle samfundsudvikling fra andre områder i Nordjylland og af symbolsproget fra områderne syd for Danmark.

Den nye samfundsstruktur udvikles forsat op igennem romersk jernalder, som er perioden fra Kristi fødsel til år 400 e.Kr., hvor status i større og større grad bliver udtrykt i gravene. Ikke langt fra Jetsmark Skole ligger netop en gravplads fra romersk jernalder, og her er der fundet rige grave med blandt andet et drikkeglas, en bronzekasserolle og et drikkehorn. Denne type genstande har tilhørt denne nye elite, og de var måske endda efterkommere af manden med sværdet.